

Examen VWO

2016

tijdvak 2
woensdag 22 juni
13:30 - 16:30 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 26 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 74 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende historische gebeurtenissen uit verschillende tijdvakken hebben te maken met ontwikkelingen op bestuurlijk en politiek gebied in Frankrijk en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De verkiezingsoverwinning van het Volksfront waarin de linkse partijen samenwerkten, voorkwam een verdere opmars van het fascisme in Frankrijk.
- 2 De Franse revolutionairen voerden de algemene dienstplicht in om de revolutie te verdedigen.
- 3 Frankrijk was de stuwende kracht achter het Verdrag van Parijs, dat de basis legde voor verdere samenwerking op economisch en politiek gebied binnen Europa.
- 4 Griekse kolonisten stichtten in Zuid-Frankrijk de stadstaat Massillia, het latere Marseille.
- 5 Hofmeier Karel Martel beloofde zijn trouwe aanhangers door grond in leen te geven die hij van de Kerk in beslag had genomen. Volgens sommige historici legde hij daarmee de basis voor een nieuw bestuurlijk systeem.
- 6 Bisschop Jacques-Bénigne Bossuet werd belast met de opvoeding van de Franse kroonprins. Hij beweerde dat koningen alleen verantwoording verschuldigd waren aan God.

- 2p 1 Zet deze zes historische gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

In de achttiende eeuw krijgen Franse filosofen een nieuwe belangstelling voor de inhoud van deze bron uit de vierde eeuw voor Christus.

- 4p **2** Licht dit toe door:
- met de bron aan te geven bij welk kenmerkend aspect van de oudheid deze bron past en
 - een kenmerkend aspect van de achttiende eeuw te noemen dat bij deze bron past en
 - aan te geven welke politieke opvatting uit de redevoering van Isocrates door radicale filosofen in de achttiende eeuw werd afgewezen en
 - welke opvatting deze achttiende-eeuwse filosofen daar tegenover stelden.

Gebruik bron 2.

Een conclusie:

Uit deze bron blijkt dat de Bataven een uitzonderingspositie innemen in het Romeinse Rijk. Hieruit kan worden geconcludeerd dat overwonnen volken zowel van economisch als militair belang waren voor de Romeinen.

- 4p **3** Licht dit toe door:
- aan te geven waaruit de uitzonderingspositie van de Bataven bestaat en
 - te beredeneren waardoor hieruit geconcludeerd kan worden dat de overwonnen volken van economisch belang waren voor de Romeinen en
 - uit te leggen waardoor in de laatste eeuwen van het West-Romeinse Rijk het militaire belang van sommige overwonnen volken steeds groter werd.

Prehistorie en oudheid

bron 1

Omstreeks 355 voor Christus houdt Isocrates een redevoering in Athene, waarin hij stelt dat het bestuur van de stad sterk achteruit is gegaan sinds de zesde eeuw voor Christus, de tijd van Solon en Kleisthenes:

Kortom, men was er destijds van overtuigd dat het volk, als hoogste gezag, de bestuurders moest kiezen, degenen die hun functie niet goed vervulden moest straffen en moest beslissen bij meningsverschillen en dat diegenen die daar de tijd en de financiële middelen voor hadden zich als dienaren moesten inzetten voor het bestuur. Als zij hun bestuurstaken goed verrichtten, werden zij geprezen en moesten zij tevreden zijn met de erkenning die zij daarvoor kregen. Maar als zij hun werk slecht hadden gedaan, dan had het volk geen medelijden en moesten zij streng worden gestraft. Hoe zou je een rechtvaardiger en stabielere democratie kunnen vinden dan die waarin de meest invloedrijke burgers besturen, terwijl tegelijkertijd het volk soeverein is in zijn controle over diezelfde bestuurders?

bron 2

Omstreeks 100 schreef de Romeinse geschiedschrijver Tacitus over Germanen:

Van al deze stammen munten de Bataven uit in moed. Zij bewonen het eiland in de Rijn, alsook een smalle strook op de linkeroever. Ooit behoorden zij tot de Chatti, maar na interne strijd zijn ze overgegaan naar een gebied waar ze deel zouden gaan uitmaken van het Romeinse Rijk. Nog altijd nemen ze een bijzondere plaats in, teken van hun aloude verbondenheid met ons: zij krijgen geen vernederende heffingen opgelegd en worden niet door belastingpachters uitgezogen. Vrijgesteld van lasten en bijdragen en uitsluitend bestemd voor diensten in de strijd, vormen zij een soort reserve-arsenaal voor de oorlog.

De middeleeuwen

Gebruik bron 3.

Uit deze bron kunnen twee oorzaken voor de snelle verspreiding van de islam worden afgeleid.

- 4p **4** Noem beide oorzaken en geef bij elke oorzaak aan waardoor die bijdraagt aan de snelle verspreiding van de islam.

Gebruik bron 3.

Stel: je doet onderzoek naar de Arabische verovering van Egypte in de zevende eeuw en je vindt deze bron. Je twijfelt aan de bruikbaarheid van deze bron voor de reconstructie van de gebeurtenissen bij de Arabische verovering, omdat deze weergave een erg partijdige indruk maakt.

- 2p **5** Geef twee redenen om te twifelen aan de bruikbaarheid van de informatie uit deze bron door de partijdigheid van de bron.

De middeleeuwen

bron 3

Een koptische¹⁾ bron beschrijft de verovering van Egypte door de islamitische Arabieren. De bron is overgeleverd in een elfde-eeuwse Arabische vertaling, maar stamt uit de tijd kort na de verovering:

Door de beproevingen en onderdrukking waaraan Cyrus²⁾ de rechtzinnige kopten in het geloof blootstelde, week een groot aantal onder hen van het rechte pad af, sommigen uit angst voor vervolging, anderen door omkoping, en weer anderen door overreding en bedrog. (...)

Toen zond de vorst van de moslims een leger naar Egypte onder aanvoering van een van zijn trouwe aanhangers, genaamd Amr ibn Al-Asi. (...) En in het jaar 641 veroverden de moslims Alexandrië, verwoestten de muren en staken veel kerken in brand. (...) Sanutius, een vrome edelman, bracht Amr op de hoogte van de situatie van de patriarch Benjamin, hoe hij uit angst voor de Byzantijnen op de vlucht was geweest. Toen liet Amr over alle provincies van Egypte een brief verspreiden, waarin hij schreef: "De plek waar Benjamin, de patriarch van de koptische christenen zich bevindt, valt onder onze bescherming. Laat hem in alle veiligheid terugkeren zodat hij het bestuur over zijn kerk en volk op zich kan nemen." Toen de heilige Benjamin dit vernam, keerde hij na een afwezigheid van dertien jaar in grote blijdschap terug naar Alexandrië, gesierd met de kroon van het lijden dat het rechtzinnige volk had ondergaan vanwege de vervolging door de kettters.

noot 1 Kopten zijn volgelingen van de christelijke kerk van Egypte. Deze bron is afkomstig van koptische christenen die zich hebben afgescheiden van de koptische kerk van Cyrus.

noot 2 Cyrus is rond 631 door de christelijke Byzantijnse keizer Herakleios aangesteld tot gouverneur van Egypte en patriarch van de koptische kerk van Alexandrië.

Vroegmoderne tijd

Na de verovering van Zuid-Amerika door de Spaanse *Conquistadores* stierf een groot deel van de Indiaanse bevolking door besmettelijke ziekten en de slechte behandeling door de Spanjaarden. Deze bevolkingsafname veroorzaakte voor de Spanjaarden een economisch probleem.

- 2p **6** Noem dit economische probleem en geef aan welke oplossing er in de eeuwen na de verovering door de Spanjaarden voor dit probleem werd gekozen.

Een bewering:

De Unie van Utrecht kan worden gezien als enerzijds een overwinning, anderzijds een nederlaag van de calvinisten in de Nederlandse Opstand.

- 4p **7** Leg beide onderdelen van deze bewering uit.

Gebruik bron 4.

Een bewering:

De auteur van dit pamflet zet zich af tegen de politieke koers die de Staten-Generaal tussen 1581 en 1588 voeren.

- 3p **8** Licht dit toe door:
- aan te geven tegen welke politieke koers van de Staten-Generaal de auteur zich afzet en
 - uit te leggen of de opvatting in dit pamflet na 1588 overgenomen wordt in het bestuur van de opstandige gewesten.

Twee gebeurtenissen:

- 1 In het voorjaar van 1598 voeren vijf vloten uit naar Indië: twee van Amsterdamse compagnieën, twee van Zeeuwse compagnieën en één uit Rotterdam, die elk specerijen met concurrerende prijzen op de markt brachten.
- 2 In 1598 verbood Spanje de handel tussen het Spaanse Rijk, waaronder Portugal met bezittingen in Indië, en de Republiek.

De oprichting van de VOC in 1602 houdt verband met deze gebeurtenissen.

- 2p **9** Geef bij elke gebeurtenis aan welk verband er bestond met de oprichting van de VOC.

Gebruik bron 5.

Bij deze bron passen twee uitspraken:

- 1 William Temple geeft het belang aan van de moedernegotie voor de economie van de Republiek.
- 2 Met dit bronfragment kun je twee kenmerkende aspecten van de vroegmoderne tijd illustreren.

- 3p **10** Ondersteun beide uitspraken met de bron.

Gebruik bron 6.

Een bewering:

De *Bill of Rights* sluit aan bij de opvattingen van John Locke over het sociaal contract.

2p 11 Leg uit of deze bewering juist is.

Gebruik bron 7.

De *Cahiers des Doléances* hebben zowel onbedoelde als bedoelde gevolgen voor het ancien regime.

2p 12 Licht dit toe door aan te geven:

- welk doel het ancien regime met de *Cahiers* voor ogen had en
- welk onbedoeld gevolg dit heeft.

Gebruik bron 7.

Een interpretatie:

De opstellers van dit *Cahier* zullen tevreden zijn geweest met de Grondwet van 1791.

2p 13 Leg met een verwijzing naar de bron hun tevredenheid uit.

Gebruik bron 8.

Een bewering:

De populariteit van het boek van Motley kan worden verklaard doordat hij met zijn visie aansluit bij een kenmerkend aspect van de achttiende en bij een kenmerkend aspect van de negentiende eeuw.

4p 14 Ondersteun deze bewering door een achttiende- en een negentiende-eeuws kenmerkend aspect telkens te verbinden met de visie van Motley op de Nederlandse Opstand.

Vroegmoderne tijd

bron 4

In 1583 verschijnt in de Nederlanden een anoniem pamflet:

Hoewel er geen regeringsvorm in de wereld kan bestaan die geen nadelen heeft of niet kan worden misbruikt, is het toch zeker dat er in deze slechte tijden geen efficiëntere of duurzamere regeringsvorm kan worden bedacht of ingesteld dan een aristocratie gecombineerd met democratie. Dat wil zeggen: een bestuur van de beste edelen en de wijste burgers. Binnen zo'n systeem worden de meest geschikte en meest bekwame inwoners en burgers gekozen om hun medeburgers te regeren onder zekere voorwaarden en voor een vastgestelde periode.

bron 5

William Temple, de Engelse ambassadeur in de Republiek, schrijft in 1672:

Een oorzaak (voor de achteruitgang van de handel in de Republiek) is mogelijk de lage prijs van het graan. Dit is de laatste tien, twaalf jaar in al deze delen van Europa zeer goedkoop geweest. Dit heeft een grote invloed op de handel van de Hollanders, omdat de Noord-Europese landen voor hen altijd een belangrijk afzetgebied zijn geweest voor Indische waren (althans voor specerijen, die het grootste deel ervan vormen). Daarvoor kochten zij graan in, in de tijd toen zij hiervoor goede prijzen konden maken op de markten van Vlaanderen, Engeland, Frankrijk, Spanje of Italië. Maar in al deze landen is de graanprijs de laatste jaren zo gedaald, dat de invoer van zo grote hoeveelheden als er vroeger uit Polen en Pruisen en andere noordelijke landen kwamen er onaantrekkelijk door is geworden. Hoe minder nu die landen voor hun graan ontvangen, des te minder kunnen zij voor specerijen uitgeven. Dit betekent voor de Hollanders een groot verlies naar beide kanten, want daardoor vermindert de afzet van hun Indische waren in het noorden en de graanhandel in het zuiden. De oorzaak van de lage graanprijzen schijnt niet zozeer te liggen in een opeenvolging van goede oogstjaren als wel in de vrede die overal in Europa sinds het jaar 1659 of 1660 heeft geheerst.

bron 6

In 1689 stelt het verzamelde Engelse parlement als vertegenwoordiging van de natie de *Bill of Rights* op, die de koning voor zijn aantreden overneemt. Hierin wordt onder andere vastgelegd dat:

- 1 (...) de bevoegdheid om wetten op te schorten of de uitvoering ervan te beletten door een Koninklijke beslissing, zonder toestemming van het parlement, onwettig is.
- 2 (...) het innen van geld ten behoeve van de Kroon, onder het voorwendsel van Koninklijke voorrechten, zonder goedkeuring van het parlement, onwettig is.
- 3 (...) onderdanen het recht hebben verzoekschriften in te dienen bij de Koning en dat alle aanhoudingen en vervolgingen omwille van dergelijke verzoekschriften, onwettig zijn.

bron 7

Uit de *Cahiers des Doléances* van de gemeente Saint-Quentin-en-Craye, 1789:

Sire, met de innigste smart zien wij hoe kolossale toelagen worden toegekend aan corrupte en arglistige hovelingen, die zich in de ogen van Uwe Majesteit sieren met de schijn van verdienste (...). Indien u wist, Sire, met hoeveel zweet, met hoeveel tranen het geld doordrenkt is dat in uw schatkist stroomt, dan zou Uwe Goedheid zeker waakzamer zijn voor de schaamteloze eisen van lieden die, in de uitspattingen van de hoofdstad, op één dag de opbrengst van de belastingen van duizenden van uw ellendige onderdanen erdoorheen jagen.

Wij kunnen niet voor ons houden, Sire, dat het de adel is die het grootste deel van de staatsopbrengsten opmaakt. (...) Laat hij (de edelman) Uwe Majesteit en het vaderland gratis dienen en niet meer met een verachtelijke blik toezien hoe de meedogenloze belastinginner onze hutten opspoort en het brood aan de verzwakte handen van onze kinderen ontruikt om zich een rijkdom te vergaren die er alleen toe dient om zijn teugelloze zucht naar luxe te bevredigen.

bron 8

In 1856 verschijnt het onderzoek van de Amerikaanse historicus John Lothrop Motley, *The Rise of the Dutch Republic* (De opkomst van de Nederlandse Republiek). Het boek wordt vele malen herdrukt en vertaald in het Frans, Duits, Nederlands en Russisch. In zijn inleiding schrijft Motley:

De opkomst van de Nederlandse Republiek moet altijd worden beschouwd als een van de belangrijkste gebeurtenissen van de moderne tijd. Zonder de geboorte van dit grootse gemenebest zouden de verschillende historische ontwikkelingen van de zestiende en volgende eeuwen niet hebben bestaan of zich heel anders hebben voorgedaan. (...)

Het vasthouden aan de eigen rechten door de kleine provincies Holland en Zeeland in de zestiende eeuw, door het verenigde Holland en Engeland in de zeventiende eeuw en door de Verenigde Staten van Amerika in de achttiende eeuw, vormt slechts één enkel hoofdstuk in het grote boek van het menselijk lot. Want de zogenaamde revoluties van Holland, Engeland en Amerika zijn allemaal schakels van één ketting.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen hebben te maken met de Verenigde Staten van Amerika en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De Nederlander Peter Stuyvesant werd de eerste gouverneur-generaal van de door de Republiek gestichte handelspost Nieuw-Amsterdam.
- 2 De inaugurele rede van president Kennedy werd door miljoenen Amerikanen live gevolgd op de televisie.
- 3 Na de aanleg van de spoorlijn voor de stoomtrein van de oostkust naar de westkust van Amerika, trokken steeds meer landverhuizers naar het westen. Het Apache-opperhoofd Geronimo verloor de strijd tegen hen.
- 4 President Roosevelt introduceerde zijn New Deal, waarmee hij de sociale problemen als gevolg van de economische wereldcrisis hoopte te bestrijden.
- 5 Al tijdens de Tweede Wereldoorlog ontmoette de Amerikaanse president Roosevelt zijn Britse en Russische collega's om na te denken over de toekomst van Duitsland.
- 6 Nadat de Engelse koning George III de belasting had verhoogd, werd de Engelse thee door Amerikaanse burgers in zee gegooid. Dit was het beginpunt van de democratische revolutie in Amerika.

2p **15** Zet deze zes historische gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

In de eerste decennia van de negentiende eeuw maakten veel kolonies in Latijns-Amerika zich los van hun Spaanse en Portugese moederlanden. Hierbij passen de volgende gegevens:

- 1 In de Verenigde Staten werd vanaf 1820 een begin gemaakt met de Industriële Revolutie.
- 2 De Amerikaanse regering erkende snel de zelfstandigheid van de nieuwe onafhankelijke staten van Latijns-Amerika.
- 3 De Amerikaanse president Monroe waarschuwde in 1823 de Europese koloniale mogendheden niet te proberen Latijns-Amerika opnieuw te koloniseren.

4p 16 Leg uit:

- welk verband er bestond tussen gegeven 1 en gegeven 2 en
- met welk kenmerkend aspect van de negentiende eeuw het optreden van president Monroe verklaard kan worden.

Veel Duitsers zagen aan het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw hun land als een "*verspätete Nation*", een natie die, letterlijk, 'te laat kwam'.

2p 17 Licht dit toe door:

- aan te geven in welk opzicht Duitsland in vergelijking met Groot-Brittannië en Frankrijk 'te laat kwam' en
- een oorzaak te noemen voor dit 'te laat komen' van Duitsland.

Twee beweringen:

- 1 Dat Duitsland een volwaardige parlementaire democratie werd, was een gevolg van de Eerste Wereldoorlog.
- 2 Dat in Duitsland de parlementaire democratie ten onder ging in de jaren 1930, was ook een gevolg van de Eerste Wereldoorlog.

2p 18 Beredeneer de juistheid van elke bewering.

In 1925 ondertekende de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Gustav Stresemann het Verdrag van Locarno. In dit verdrag spraken Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk af, dat de westelijke grens van Duitsland gegarandeerd was en beloofde Duitsland om Frankrijk niet aan te vallen. De oostgrenzen van Duitsland bleven onderwerp van discussie. Je vraagt je af of het beleid van Stresemann meer continuïteit vertoonde met het beleid van Bismarck of met het beleid van Wilhelm II.

3p 19 Geef voor Bismarck en voor Wilhelm II de kern van hun buitenlands beleid weer en maak vervolgens duidelijk met wiens beleid de politiek van Stresemann meer continuïteit vertoonde.

Gebruik bron 9.

Stel: je maakt een werkstuk over Duitsland en je vindt deze foto. Je wilt deze foto gebruiken als illustratie bij de paragraaf over de politieke polarisatie in de Republiek van Weimar.

- 3p **20** Maak een toelichting bij deze foto waarin je:
- met een verwijzing naar de foto aangeeft waardoor deze het onderwerp van de paragraaf uit je werkstuk illustreert en
 - duidelijk maakt wat de overeenkomst was tussen de opstelling van de communisten en de opstelling van de nationaalsocialisten tegenover de Republiek van Weimar en
 - een verklaring geeft voor de toename van de politieke tegenstellingen in Duitsland die uit de foto is af te leiden.

Na de Rijksdagbrand vond de Duitse politie geen aanwijzingen dat er sprake was van een van tevoren geplande actie. Toch werden er vijf personen gearresteerd. De Nederlander Rinus van der Lubbe werd na een lange rechtszaak als enige veroordeeld en door onthoofding geëxecuteerd. De vier andere aangeklaagden, één Duitse en drie Bulgaarse communisten, werden vrijgesproken.

- 2p **21** Geef aan:
- wat het voordeel voor de NSDAP was om uit te gaan van een georganiseerde actie door communisten en
 - dat je uit de afloop van het proces tegen de verdachten van de Rijksdagbrand kunt beredeneren dat Duitsland nog geen totalitaire staat was.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bombardeerden Britse en Amerikaanse bommenwerpers op grote schaal Duitse industriesteden. Doelwit daarbij waren niet alleen de fabrieken, maar ook de woonwijken van de Duitse steden.

- 2p **22** Geef aan:
- bij welk kenmerkend aspect van de eerste helft van de twintigste eeuw deze strategie paste en
 - welk politiek motief de Britten en de Amerikanen hadden om na de oorlog de schade van deze bombardementen in hun bezettingszones snel te herstellen.

Gebruik bron 10.

Een interpretatie:

De tekenaar gebruikt een historische West-Europese tegenstelling om de Sovjetvisie op de toetreding van West-Duitsland tot de NAVO weer te geven.

- 4p 23 Licht deze interpretatie toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, aan te geven:
- welke historische tegenstelling de tekenaar laat zien en
 - welke mening over de West-Duitse toetreding tot de NAVO in de prent wordt weergegeven.

Gebruik bron 11.

President Kennedy hield zijn beroemde *Ich bin ein Berliner*-toespraak kort na de bouw van de Muur in Berlijn.

President Reagan houdt zijn toespraak in Berlijn vele jaren later, als de internationale verhoudingen sterk veranderd zijn.

- 3p 24 Plaats beide toespraken in hun eigen tijd door:
- de Oost-Westverhouding omstreeks 1963 en omstreeks 1987 te typeren en
 - een verklaring te geven voor de verandering in de Oost-Westverhouding die blijkt uit de toespraak van Reagan.

Gebruik bron 12 en 13.

Zowel Willem als Behrendt geven in hun tekening een visie weer op de burgeroorlog in Angola.

- 5p 25 Licht dit toe door aan te geven:
- met een verwijzing naar elke prent welke overeenkomst er bestaat in de visies op het conflict in Angola die uit de prenten blijkt en
 - (per prent) wie volgens de tekenaar verantwoordelijk lijkt voor dit conflict.

In de jaren 1970 ontstond in Nederland veel publiciteit rond acties van 'Dolle Mina'. Deze actiegroep van jonge vrouwen maakte zich sterk voor gelijke rechten van mannen en vrouwen op alle terreinen. Zo floten zij mannen na op straat om seksistisch gedrag aan de orde te stellen en demonstreerden zij bij het Amsterdamse stadhuis om pasgehuwde bruiden op het verlies van hun zelfstandigheid te wijzen.

Met de naam 'Dolle Mina' eerden zij Wilhelmina Drucker (1847-1925), een voorvechtster van gelijke rechten voor vrouwen.

- 2p 26 Leg uit welk kenmerkend aspect uit de negentiende eeuw **en** welk kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw past bij actiegroep 'Dolle Mina'.

Moderne tijd

bron 9

Op 22 januari 1933 maakt Willy Römer een foto van een demonstratie van de NSDAP voor het hoofdkwartier van de Duitse Communistische Partij in Berlijn. Elders in Berlijn vinden die dag negentien antifascistische tegendemonstraties plaats.

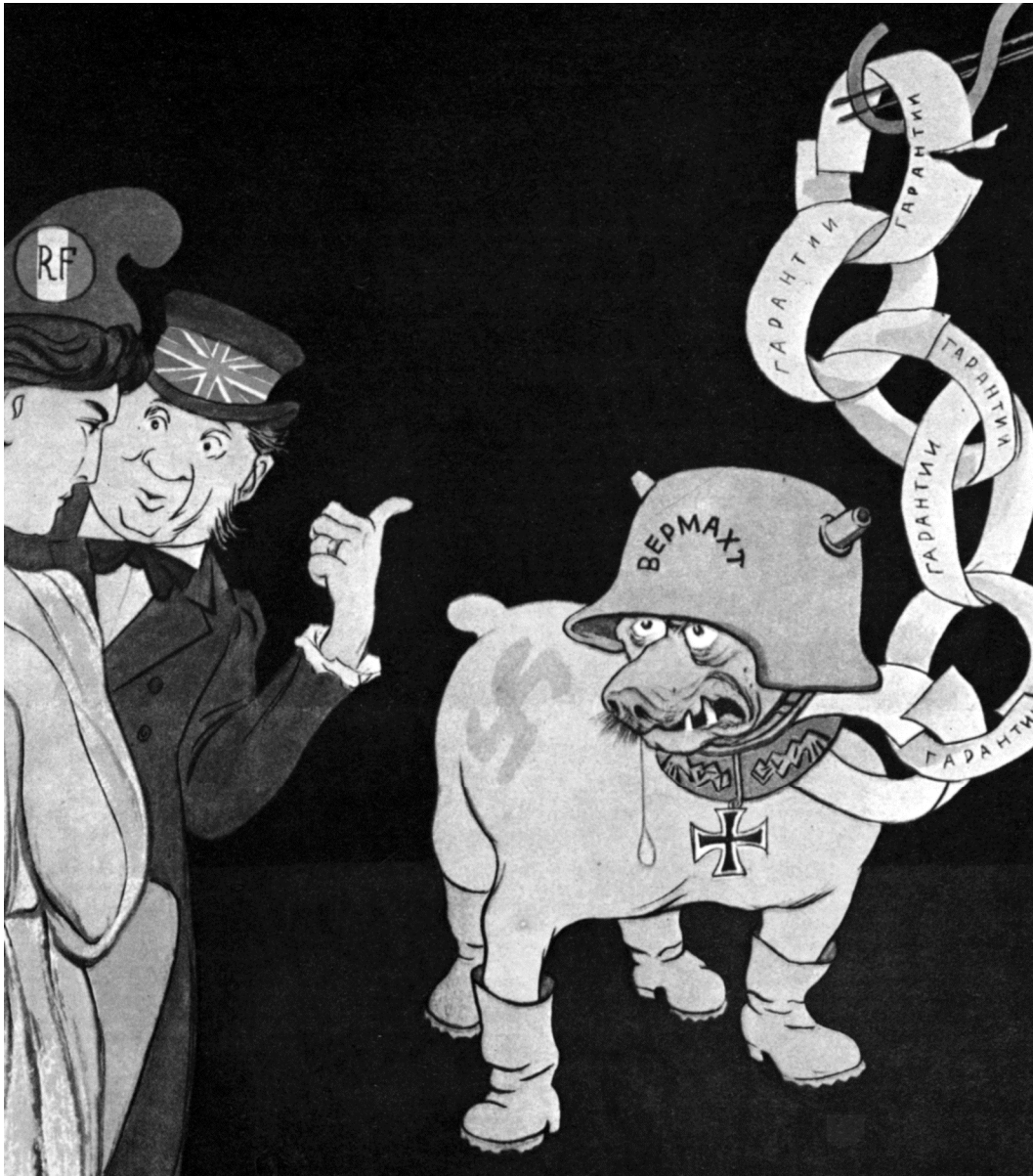
Toelichting:

Op de linkerkant van de gevel staat (in vertaling): "In hun geest voorwaarts in de strijd, tegen oorlogsdreiging, fascisme, honger en kou, vóór arbeid, brood en vrijheid."

Op de hoek hangen de portretten van Lenin (de eerste leider van de Sovjet-Unie), Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg (de vermoorde leiders van de Spartakisten).

bron 10

In 1954 verschijnt deze spotprent in het satirische Sovjet-tijdschrift *Krokodil* naar aanleiding van de discussie over de toetreding van West-Duitsland tot de NAVO:

Onderschrift:

"Geen angst, hij ligt aan de ketting."

Toelichting:

Links staan Frankrijk en Groot-Britannië, op de helm van de hond staat "Wehrmacht" (het Duitse leger), op elke schakel van de papieren ketting staat "waarborgen".

bron 11

In 1987 houdt de Amerikaanse president Ronald Reagan een toespraak in Berlijn, op dezelfde plaats als zijn voorganger Kennedy:

In de jaren vijftig voorspelde Chroestsjov: "We zullen jullie begraven." Maar in het Westen zien we nu een vrije wereld die een mate van rijkdom en voorspoed heeft die zich in de geschiedenis van de mens nog niet eerder heeft voorgedaan. In de communistische wereld zien we fouten, technologische achterstanden, een dalende volksgezondheid en zelfs gebrek aan basisproducten, zoals voedsel. (...)

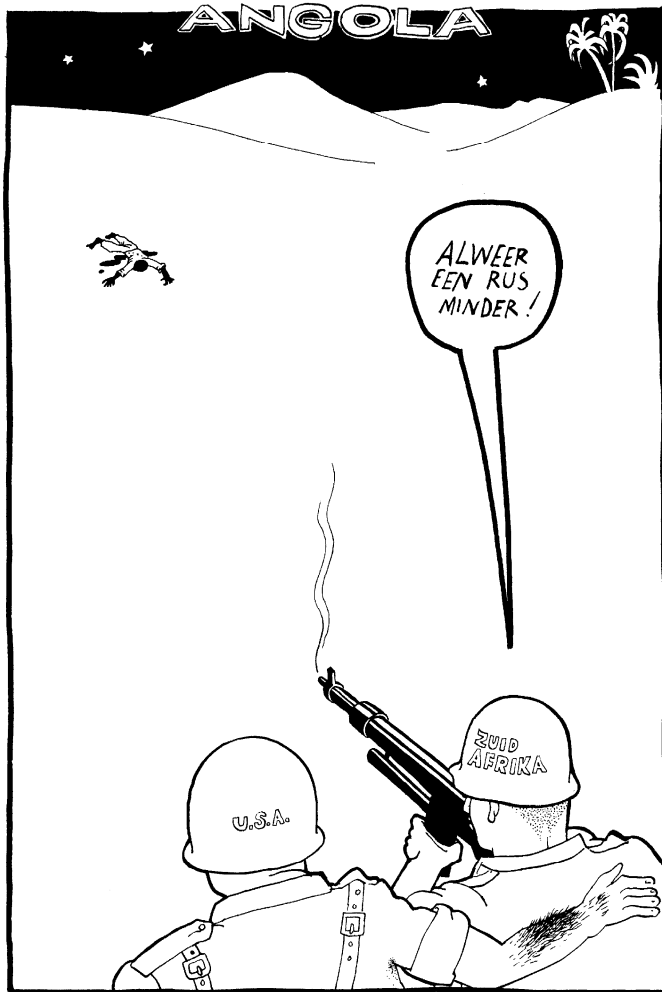
En nu lijken de Sovjets zelf, op beperkte wijze, het belang van vrijheid te gaan begrijpen. We horen veel vanuit Moskou over een nieuw beleid van hervorming en openheid. Sommige politieke gevangenen zijn vrijgelaten. Bepaalde buitenlandse nieuwszenders worden niet langer gestoord. Sommige economische bedrijven hebben toestemming om met een grotere vrijwaring van staatscontrole te opereren.

Er is één gebaar dat de Sovjets zouden kunnen maken dat onmiskenbaar zou zijn, dat drastisch de zaak van vrijheid en vrede zou bespoedigen.

Secretaris-generaal Gorbatsjov, als u vrede zoekt, als u welvaart zoekt voor de Sovjet-Unie en Oost-Europa, als u vrijheid zoekt: (...) Meneer Gorbatsjov, breek deze muur af!

bron 12

Op 1 januari 1976 verschijnt deze prent van Willem in het weekblad *De Nieuwe Linie*:

Toelichting:

Bovenaan de prent staat: "Angola".

Op de helm van de figuur links staat: "U.S.A.", de Verenigde Staten.

Op de helm van de figuur rechts staat: "Zuid-Afrika".

De Zuid-Afrikaan zegt: "Alweer een Rus minder!"

bron 13

In 1976 verschijnt deze prent van Frits Behrendt in het dagblad *Het Parool* met als ondertitel: "Angola voor de Angolezen!":

Toelichting:

De figuur links heeft het gezicht van de Russische partijleider Leonid Brezjnev, de figuur rechts heeft het gezicht van de Cubaanse leider Fidel Castro.

Op het schild staat: "MPLA", op het automatische geweer in Russisch schrift: "USSR" (de Sovjet-Unie).

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.